

ROB RUGGENBERG

IJSBARBAAR

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Kinderboeken Uitgeverij
2016

Bekroond met een Vlag en Wimpel van de Griffeljury 2012
en de Prijs van de Jonge Jury 2013

www.ijsbaar.nl
www.queridokinderboeken.nl

Eerste en tweede (e-book) druk, 2011; derde druk, 2012;
vierde en vijfde druk, 2013; zesde druk, 2014; zevende druk, 2016

Copyright tekst © 2011 Rob Ruggenberg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Em. Querido's Kinderboeken Uitgeverij, Amsterdam.

Kaart Peter-Paul Rauwerda

ISBN 978 90 451 1595 5 / NUR 283

AMSTERDAM, THEATRUM ANATOMICUM
ZOMER 1625

Het Theatrum Anatomicum* was rond en wit. Hoge glas-in-loodramen filterden het harde middaglicht. In het midden van de kleine zaal stond een roodgeverfde houten snijtafel. Daarop lag een jongen; zijn armen en benen waren vastgebonden met leren banden. De jongen was naakt en mager, zijn ogen waren dicht.

Op de tafel lagen enkele instrumenten klaar voor gebruik: scherpe messen met zwarte houten handvatten, een zaag, een vergrootglas, een passer, een glazen trechter en drie lege flessen met een brede hals. Op de vloer stond een tonnetje waar koude damp af sloeg.

Om de tafel heen zaten meer dan twintig studenten op half-ronde banken. Hun geroezemoes verstomde toen de chirurgijns binnenkwamen.

Een van hen, gekleed in het zwart met een witgesteven kanten kraag, keek de zaal rond. Hij zette zijn hoge hoed af en legde die achter zich op een tafeltje. De man zag er deftig uit; hij had een sikje en op zijn neus stond een ijzeren bril. Hij wachtte tot het helemaal stil was.

‘Geachte aanwezigen,’ zei de professor, ‘u bent vandaag ge-

*Achter in het boek staat een woordenlijst waarin vreemde woorden worden uitgelegd.

tuige van een medisch experiment dat nooit eerder in onze beschaafde wereld heeft plaatsgevonden.’ Hij wachtte even om het belang van deze mededeling tot iedereen te laten doordringen.

De jongen op de snijtafel bewoog. Hij probeerde overeind te komen, maar de leren banden hielden hem tegen.

De professor stond met zijn rug naar hem toe. Hij wees over zijn schouder. ‘We hebben hier,’ zei hij, ‘een bijzonder geval: een jonge barbaar, die onze zeelieden hebben meegebracht van een reis naar de ijzigste streken van onze aardbol.’

De studenten zagen dat de jongen op de snijtafel zijn spieren spande en met al zijn kracht probeerde de banden te breken.

Een van de studenten stak aarzelend zijn vinger op. ‘Professor...’ zei hij.

‘Niet in de rede vallen!’ zei de professor streng. ‘Vragen stellen kan straks. Deze barbaar, die niets dan rauw vlees eet, beschikt over een heel bijzondere eigenschap...’

De studenten trokken rare gezichten. De professor glimlachte, want hij dacht dat ze dat deden omdat ze, net als hij, het eten van rauw vlees erg onbeschaafd vonden.

Achter hem lukte het de jongen om een arm uit de leren band te wringen. De studenten keken met open mond toe.

‘Het lichaam van deze wildeman,’ ging de professor verder, ‘is bestand tegen extreme kou. We gaan vandaag onderzoeken hoe dat kan. Het zou van groot belang zijn als onze Nederlandse soldaten die momenteel tegen de Spaanse bezetters vechten, ook zo goed tegen de vrieskou konden. Dan zouden we die smerige Spanjolen in één winter uit ons land kunnen verdrijven! Het is jammer dat we deze belangrijke proeven in het geheim moeten verrichten. Sommige mensen snappen niet dat voor de wetenschap offers moeten worden gebracht.’

De jongen had nu allebei zijn armen vrij en trok aan de banden die zijn benen omknelden.

‘Ik heb hier een vat met ijs staan, speciaal aangemaakt voor dit experiment,’ ging de professor verder. ‘We bedekken de barbaar straks met dit ijs en dan kijken we hoe dik zijn bloed wordt, en hoe lang zijn organen het volhouden. Voordat hij doodgaat halen we hem uit het ijs – als we er tenminste op tijd bij zijn.’ Hij glimlachte weer.

Nog maar één been zat vast.

‘We maken een snee in zijn arm waardoor we doorlopend zijn bloed aftappen, en om de vijf minuten meten we zijn hartslag. Ik denk dat we daar heel nuttige wetenschappelijke conclusies uit zullen kunnen trekken.’

‘Eh, professor...’ zei een van de andere geleerden. ‘Het spijt me dat ik u moet onderbreken, maar ik geloof dat uw experiment de benen neemt.’

‘Wát?’ De hooggeleerde medicus draaide zich met een ruk om.

De jongen gleeed van de snijtafel en rende op zijn blote voeten de trap op.

‘Hou hem tegen! Grijp hem!’ schreeuwde de professor.

De studenten sprongen op en vielen over elkaar heen in hun haast om de vluchteling te pakken.

De jongen voelde overal handen die naar hem graaiden. Hij sloeg om zich heen, maar ze waren met te veel. Iemand greep zijn hoofd vast en bonkte ermee tegen de houten traptreden, en nog een keer – en nog een keer.

Toen werd alles wit; het plafond dwarrelde omlaag als een sneeuwbus, de muren veranderden in ijsbergen. Vlak voor hij het bewustzijn verloor schoten er herinneringen door zijn hoofd,

aan thuis, aan het winterhuis op Ittimiini, aan Orpa, van wie hij hield, en aan Umik, die dood was.

Van de woorden die de man daarnet had gesproken had hij alleen het woord *dood* verstaan. Ze gingen hem doodmaken, dat begreep hij. Daarom hadden ze hem vastgebonden. Daarom lagen die messen daar.

Hij kwam hier niet levend vandaan.

EERSTE DEEL
GROENLAND

NUNÔK
DERTIEN JAAR EERDER,
WINTER 1612

‘*A jeraa!* Kijk toch wat een scharminkel het is,’ zei Umik. ‘Er zit geen hap spek aan.’ De grote, lange man tilde het jongetje bij zijn voeten op en hield hem losjes vast, alsof hij een pas gevangen sneeuwvos woog.

Het flakkerende licht van de traanlampen viel op de magere borstkas van het kind, zodat zijn dunne ribbetjes duidelijk te zien waren. Hij snikte met korte, stotende uithalen.

Het jongetje was pas een paar maanden oud; hij had nog niet eens een naam. En hij was zo mager dat hij waarschijnlijk toch dood zou gaan. Dus kon je hem beter nu opeten. Zoiets gebeurde vaker in hongerwinters – wil je overleven, dan moeten de zwakken sterven, dat weet iedereen.

Al maandenlang vroomde het zo hard dat er nergens meer wakken in het ijs waren. Zo ver als je kon kijken was de zee dichtgevroren. Er werd geen enkele zeehond meer gevangen. Toen al het vlees op was, en alle gedroogde loddevisjes, en toen ook de sledehonden waren geslacht en opgegeten (twee mochten blijven leven, een mannetje en een vrouwtje) – toen kwam de honger.

Tijdens een maanloze nacht verlieten vier oude mensen het winterhuis, stilletjes, na elkaar en zonder afscheid te nemen. Ze sjokten weg door de kraaksneeuw en verdwenen in de poolnacht. Liever vroren ze dood dan dat ze het eten opaten dat jonge mensen in leven kon houden.

Toen ook de laatste bessen waren verdeeld, smolten de moeders sneeuw om daarmee de buiken van hun kinderen te vullen. De volwassenen kauwden op oude laarzen en dronken de zeehondentraan die bedoeld was om de lampen te laten branden. Iedereen ploos de ijsberenvachten na op luizen – als ze er een vonden werd die meteen opgegeten.

En toen zei iemand dat de kleine jongen gedood moest worden. De moeder van het kind sperde haar mond wijd open van de schrik, maar ze zei geen woord. Ze heette Tinka; haar man was al jaren dood, zij was onbelangrijk – niemand zou naar haar luisteren.

Maar toen Umik, de *angakok*, opstond, luisterden ze wel.

‘Alleen maar botten en pezen, hij is het opeten niet waard,’ zei de medicijnman minachtend. Umik tilde het huilende jongetje hoog op, zodat iedereen kon zien dat hij de waarheid sprak, en liet hem toen achteloos in de schoot van de moeder vallen.

‘Maar wat dan?’ vroeg de man die het idee had geopperd. ‘Wat eten we dan?’ Hij heette Sumanak en hij was een jager die kruiwend op het ijs een zeehond zo goed kon nadoen dat de echte zeehonden hem tot op een paar meter lieten naderen. Maar deze winter had Sumanak bijna niets gevangen, en hij keek scheel van de honger.

‘Als jullie van dit kind afblijven, zal ik iets voor jullie gaan vangen,’ zei Umik schor.

Sumanak lachte, maar het klonk niet vrolijk. Iedereen wist wat voor hopeloze jager Umik was. Umik was een goede *angakok*, hij kon met geesten praten, en met de Moeder van de Zee, en soms kon hij zieken genezen. Maar voor de jacht deugde Umik niet; de zeehonden zagen hem eerder dan hij de zeehonden. En bij het ijsvissen zat de haak vaker vast in zijn dunne vingers dan in een vis.

Nee, niemand in de winterhut geloofde dat de angakok werkelijk iets zou kunnen vangen – in deze verschrikkelijke poolwinter kon *niemand* meer iets vangen. De mensen in de winterhut zouden allemaal van de honger omkomen, tenzij ze elkaar gingen opeten.

De volgende ochtend trok Umik alle kleren aan die hij had. Sumanak leende hem een harpoen, een afdankertje, want hij geloofde niet dat Umik zelfs maar de kans zou krijgen hem te gooien.

Voordat Umik vertrok raakte hij de kleine, magere jongen even aan. Toen ging hij midden in de winterhut staan en liet zijn ogen ronddwalen, ervoor zorgend dat hij iedereen even in de ogen keek.

‘Blijf van hem af,’ zei hij, en vertrok.

Umik bleef drie dagen en drie nachten weg, en toen hij terugkwam lagen er drie zilvergrijze klapmutsen op zijn slee. Hij had de enorme zeehonden aan de rand van het pakijs gevangen, zei hij, ver van de kust, waar niemand durfde te komen.

De prijs was hoog geweest: zijn wenkbrauwen, zijn oogleden, al zijn tenen en drie vingers van zijn rechterhand waren bevroren.

Niemand geloofde dat de angakok de klapmutsen daar in zijn eentje had gevangen. *De Moeder van de Zee zelf had hem geholpen.*

Umiks bevroren vingers en tenen werden tien dagen later zwart en moesten met een mes worden afgesneden. Daarna kon Umik nooit meer jagen, zelfs al had hij het gewild.

Maar de klapmutsen betekenden eten, en over het doden van de jongen, of van anderen, werd die winter niet meer gesproken.

De jongen werd Nunôk genoemd, wat ‘kleintje’ betekent; niemand nam de moeite om hem een echte naam te geven. Hij werd een kop langer dan de andere kinderen en hij bleef mager, ondanks al het zeehondenvet en walvisspek dat zijn moeder hem voerde. Hij had een smal gezicht met dunne jukbeenderen waarover de huid strakgespannen lag. Zijn ogen waren groot en donker. Wie Nunôks vader was wist niemand, maar omdat de angakok net zo schriel was, hadden de meeste mensen wel een vermoeden.

Nunôks moeder stierf toen de jongen vijf jaar oud was. Vanaf dat moment zorgde Umik voor hem. De angakok en het jongetje deelden het vlees dat hun door de jagers werd toegeschoven. Omdat Umik zelf nooit meer met een zeehond thuiskwam, kregen hij en Nunôk voornamelijk restjes – pezige en taaie stukken vlees die overbleven als anderen de buit verdeelden.

Iedereen zag dat Umik de jongen opleidde tot zijn opvolger. Als de oude angakok in de zomer op zijn teenloze voeten de heuvels in kreupelde, rende de jongen om hem heen. Umik leerde Nunôk plantjes en kruiden kennen waarvan de anderen het bestaan niet eens vermoedden. Hij leerde de jongen hoe de weerschijn in de verre wolken je laat zien of er zeeijs of landijs onder ligt, en hoe de vastheid van een handvol sneeuw je vertelt of er die dag nog meer sneeuw gaat vallen.

Nog belangrijker waren Umiks lessen over de geestenwereld. Hij vertelde de jongen over de kwade en de goede geesten, vooral over de wijze Sila, die de grote ijsbergen maakt door ze eerst vlok voor vlok als sneeuw op de Grote Witte Vlakte te laten vallen.

‘Kijk goed om je heen. De wereld is gemaakt van steen, water en ijs,’ zei Umik. ‘Die horen bij elkaar, zoals de honger en de dood bij het leven horen.’

‘Denkt u dan dat alle mensen leven zoals wij, tussen het ijs?’ vroeg Nunôk.

‘Ja, dat kun je toch zelf zien!’ zei Umik.

‘Maar er zullen toch wel meer mensen op de wereld zijn dan wij?’

‘Als je met de kajak langs de kust vaart kom je na vijf dagen andere mensen tegen. Wel zóveel.’ De angakok wapperde met beide handen om aan te geven hoeveel het er waren. Omdat er aan zijn rechterhand alleen nog maar een duim en een pink zaten, leken het er niet heel veel.

‘Zijn er niet meer?’

‘Ik denk het niet. Dan hadden we ze wel gezien,’ zei Umik. Hij dacht na. ‘Net als witte walvissen, daar zijn er ook maar een paar van.’

‘Dat geloof ik niet,’ zei Nunôk. De jongen ging staan en keek ingespannen naar de zee. Hij zag alleen de ijsbergen die als een enorm verbrokkeld snoer langzaam langs de kust dreven. ‘Er zijn vast nog meer mensen, ergens ver weg, waar je met een kajak niet kan komen.’

‘Jij bent altijd zo eigenwijs,’ zei Umik, die op de grond ging zitten. Hij was moe van het strompelen; zijn verminkte voeten deden zeer.

‘Wat is er aan de andere kant van de zee?’ vroeg Nunôk.

‘Niets. Gewoon nog meer zee,’ zei Umik.

‘Waar eindigt de zee dan?’

‘De zee heeft geen einde, die gaat maar door. Dat is juist het mooie.’

‘Zijn daar dan ook geen eilanden meer?’ Nunôk staarde nog steeds in de verte.

‘Eh... dat weet ik niet,’ bekende Umik. Hij fronste zijn wenkbrauwen.

‘Als er in zee nog meer eilanden zijn kunnen daar toch best mensen wonen?’

‘Er zijn geen eilanden meer,’ besloot Umik. ‘De zee wordt steeds dieper, dus daar kunnen geen eilanden meer zijn.’

Nunôk knikte. ‘En in die diepte woont de Moeder van de Zee.’

‘Juist!’ De angakok was blij dat de jongen over iets anders begon. ‘De Moeder van de Zee stuurt vissen en zeehonden en walvissen naar de mensen toe om gevangen te worden. Maar als wij verkeerde dingen doen wordt ze boos en houdt ze de dieren bij zich.’

‘Wat voor verkeerde dingen?’ vroeg Nunôk, hoewel hij het antwoord al kende.

‘Vuiligheid in zee gooien! Poepen in zee!’

‘En dan? Wat gebeurt er dan?’

‘Dan stuurt de Moeder van de Zee geen dieren meer naar ons toe, alleen nog maar stormen en vreselijke kou. Dan krijgen we hongerwinters.’

‘Maar iedere winter vriest de zee dicht en iedere winter heb ik honger. Is dat omdat we altijd verkeerde dingen doen?’

‘Ja,’ zuchtte de angakok. ‘De mensen doen altijd wel iets fout.’

‘En dan? Wat moeten we dan doen om het weer goed te maken?’ Nunôk wist wat de angakok nu ging zeggen – en juist daarom wilde hij het zo graag horen, steeds opnieuw.

Umik wachtte even voordat hij antwoordde. ‘Dan moet de angakok naar de Moeder van de Zee, om de viezigheid uit haar haren te kammen.’

‘U bent naar de Moeder van de Zee gegaan, hè, in die winter toen ik geboren werd?’

‘Ja,’ antwoordde de angakok, terwijl hij over de stompjes aan zijn rechterhand wreef, alsof hij nog steeds de vorst in zijn vingers voelde bijten.

‘Hoe was dat? Hoe gaat u naar de Moeder van de Zee? Zwemt u naar haar toe? De diepte in? Hoe ademt u dan? Wat zegt ze tegen u?’

Het waren vragen die andere mensen nooit aan de angakok durfden te stellen.

‘Ik zal het je vertellen als je er klaar voor bent,’ antwoordde Umik rustig.

De oude angakok glimlachte toen hij het teleurgestelde gezicht van Nunôk zag.

‘Nu nog niet, jongen, nu nog niet.’